

nastavnoga, ali i zagovornik podizanja onovremene razine kulture u Slavoniji.

Branko Ostajmer u prilogu naslovljenom *Franz Vaniček i njegov Essek* (333-354) na temelju periodike i literature obradio je posljednjih dvadesetak godina Vaničekova života provedenih u Osijeku. Autor je istaknuo da je Osijek bio bogat društvenim životom i njemačkim duhom i da je stoga bio privlačan Vaničeku, koji je slabo govorio hrvatski. Vaniček je u Osijeku razvio bogatu publicističku aktivnost i iskazao se kao protivnik hrvatske samostalnosti i zagovornik autonomnosti u okviru Austro-Ugarske. Vlasta Švoger u prilogu *Publicistička aktivnost Franza Vaničeka u zagrebačkim listovima* (355-372) analizirala je Vaničekovu aktivnost u listovima *Agramer Zeitung*, *Narodne novine* i *Pozor/Obzor* od 1840-ih do 1870-ih godina. Autorica je zaključila da je Vaniček bio kvalitetan publicist odličnoga profesionalnog stila i arhivske utemeljenosti u člancima o raznolikim društvenim i gospodarskim temama. Marijan Šabić u prilogu naslovljenom *Prilog bibliografiji Franje Vaničeka: suradnja u časopisima Ost und West i Moravia* (373-386) dao je pregled bogate i raznovrsne Vaničekove suradnje u navedenim češkim listovima u 1830-im i 1840-im godinama. Zbornik završava poglavljem *Slike sa skupa* (387-392).

Kvalitetni i raznovrsni radovi zastupljeni u zborniku pokazuju da znanstveno istraživanje Vojne krajine ima dugu tradiciju i veliku važnost u zemljama kroz koje se pružala Vojna granica. Pored toga, pokazuju i da njezino temeljito istraživanje još uvijek ima smjerove u kojima se može i treba razvijati, ne samo u smislu uže specijaliziranih radova, nego i većih sinteza zasnovanih na novim historiografskim poddisciplinama. Ovaj zbornik trebao bi biti zanimljivo štivo ne samo za uski krug istraživača Vojne krajine i vojnokrajiske historiografije, nego i za druge znanstvenike i širu javnost zainteresiranu za bogatu povijest te institucije.

Andelko Vlašić

Luka Šešo (ur.), *Samobor – stotinu godina nakon Milana Langa*, Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište i Ogranak Matice hrvatske u Samoboru, 197 stranica

Zbornik radova *Samobor – stotinu godina nakon Milana Langa* nastao je na osnovi izlaganja na istoimenome znanstveno-stručnom skupu u organizaciji Hrvatskoga katoličkog sveučilišta i Ogranaka Matice hrvatske u Samoboru. Poticaj skupu bio je znanstveno-istraživački projekt *Interdisciplinarno istraživanje manjih urbanih zajednica. Samobor – stotinu godina nakon Milana Langa*. Naime, stota obljetnica objavljivanja Langove monografije *Samobor: narodni život i običaji* (1915.), nastale na ideji Antuna Radića izloženoj u *Zborniku za narodni život i običaje* 1897. godine pod nazivom *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, poslužila je autorima radova da komparativnim pristupom s Langovim spoznajama motre promjene i razvoj mentaliteta, tradicije, identiteta i svakodnevnice grada Samobora i njegove okolice.

Radom *Samoborski kraj i plemićka obitelj Vojković u 17. i 18. stoljeću* (9-26) Valentina Janković na osnovi pisama, ugovora, zadužnica, povelja i svjedočanstva iz obiteljskoga arhiva Vojković (čuva se u HDA) ocrkala je povijesne dimenzije Samobora 18. stoljeća. Pritom je istražila društvene, vjerske, ekonomske, kulturne i običaje aspekte svakodnevlja, a osobito isprepletenost odnosa seoskoga stanovništva i plemenitih obitelji. Lang u monografiji ocrta povlastice, društvene običaje, prava i obveze koje Janković promatra usporedno s arhivskom građom obitelji. Janković ističe ulogu plemića kao "zemaljskih gospodara," značenje kupoprodajnih ili založnih ugovora, njihovu brigu i obranu podložnika s ciljem očuvanja mira, njihovo darivanje crkava, samostana i crkvenih redova, a napose ulogu u njegovanju kontinuiteta kulture i tradicije, običaja i ponašanja.

Mislav Kovačić u radu *Od hudih jezika finih familija samoborskih i fest grdih reči*

na gospona plebanuša do (gotovo) najvećega hrvatskog prijevoda *Novog Zavjeta* (27-56) istražio je vezu procesa izdavanja hrvatske redakcije Biblije i događaja u samoborskoj župi 1863. godine. Polazi od zapisa Edwarda Millarda, predstojnika *Britanskoga inozemnog biblijskog društva* Austro-Ugarske Monarhije, o mogućnosti objavljivanja hrvatskoga prijevoda Novoga zavjeta za Hrvate temeljem porasta broja protestanata zbog samoborskih obitelji koje su napustile Katoličku crkvu i pristale uz protestantizam zbog tobožnjega neprimjerna ponašanja samoborskoga župnika Antuna Glasića. Analizom, međutim, pokazuje da je stanje u samoborskoj župi bilo produkt tadašnje političke stvarnosti i uskih osobnih interesa pojedinaca. Sam je prijevod (*Novi Zavjet Gospoda našeg Isukrsta*, 1877.) nastao poticajem Bogoslava Šuleka, koji je iskoristio priliku za nakanu uspostave jezičnoga i političkoga jedinstva.

Političke, gospodarske i ostale svakodnevne okolnosti utjecale su na promjene u življenju Samobora i okolice.

Neke od tih promjena obradio je Danijel Vojak radom *Iseljenički aspekti javnog djelovanja Milana Langa* (57-72). Naime, Milan Lang obilježio je javni život grada pedagoškim radom i suradnjom sa samoborskim iseljeništvom. Za pomoć potrebitima osnovao je *Zakladu za pomoć siromašnoj djeci samoborske škole*, koja je prikupljala odjeću, hranu, školski materijal i dijelila stipendije, a u čemu sudjeluju i iseljenici. Istodobno Lang i iseljenici djeluju humanitarno i putem kluba *Samobor* i glasila *Samoborski list*, što ujedno iseljenicima služi za održavanje kontakata s domovinom. Autor zaključuje da Langova monografija sadrži podatke o iseljeničkome društvenom fenomenu na prijelazu 19. u 20. stoljeće te potvrđuju Langovo razumijevanje raznih uzroka iseljavanja kojima je i sam bio svjedok.

Autorice rada *Samobor: migracije i interakcije pograničnih kultura* (73-96) Marijeta Rajković Iveta i Jadranka Grbić Jakopović problematiziraju stanje promjena državnih

granica i migracija u Samoboru potkraj 19. i na početku 20. stoljeća. Analizom Langove monografije iščitavaju uzroke lokalnih migracija i odnos Samoboraca prema pridošlom stanovništvu. Samobor je od konca 18. stoljeća bio poželjna imigracijska destinacija zbog trenda naseljavanja seljaštva na depopuliranim vlastelinstvima, s dobrom prometnom komunikacijom, ekonomskim potencijalom i razvojem industrije. Pritom su kao najrazvijenije djelatnosti, koje su dugotrajno utjecale na dimenzije samoborskoga identiteta, bile rudarstvo i staklarstvo. Doseљovalo se stanovništvo sa širega hrvatskog prostora te iz susjednih i udaljenih srednjeeuropskih i zapadnoeuropskih zemalja. Potvrđujući Langove tvrdnje o pomno planiranim i gospodarski intoniranim doseљavanjima, koja su utjecala na izgled i način života grada i ruralne okolice (arhitektura, kulturni i društveni razvoj potaknut financijskim impulsom imućnih doseљjenika), autorice zaključuju o promoviranju društvene tolerancije bez iskazivanja etnonacionalne pripadnosti.

Unutarnje i vanjske migracije utjecale su na određene demografske promjene i obilježja stanovništva grada Samobora. U radu *Usporedba odabranih demografskih obilježja grada Samobora 1910.-2011.* (97-124). Roko Mišetić i Mario Bara dali su uvid u navedene procese i promjene. U vremenskoj odrednici od jednoga stoljeća nastojali su detektirati promjene u broju i distribuciji stanovništva Samobora i okolnih naselja uzimajući u obzir geografske datosti i povijesne okolnosti. Pritom su istaknuli trajnu najgušću naseljenost nizinskoga dijela te gotovo kontinuirati rast stanovništva grada Samobora (izuzev pada broja u vezi s desetljećem koje je obilježio Prvi svjetski rat). Ruralna okolica i gorje od 1910. godine bilježe pak administrativnu polarizaciju te narušenu biološku i demografsku strukturu. Autori navode da je posljedica prostornih polarizacija i zanemarivanje razvojne politike smanjenje nataliteta, narušena biološka reprodukcija i povećanje opće starosti stanovništva samoborske okolice.

Damir Mravunac u radu *Samoborske obitelji kao refleksivne zajednice?* (125-142) za cilj ima analizu refleksivne zajednice i tumačenje pripadnosti obitelji u "kasnoj modernosti". Putem terenskoga ispitivanja pokušao je saznati koliko stanovnici Samobora propituju pripadnost obitelji i kako doživljavaju obiteljski identitet. Analizom rezultata ukazuje na važnost komunikacije za ispitanike (teme o djeci ili unucima, obiteljskim planovima, usklađivanju obveza) te odnosa u obitelji kao tradicijskoga ili transcendentnoga. Mravunac zaključuje kako refleksivnost moderne bračnice zajednice ide u smjeru "refleksivne tradicionalizacije."

U radu *Društvene i modernizacijske promjene kao bitni elementi slabljenja pripovijedanja o nadnaravnim bićima* (143-160) Karla Žagi prikazala je rezultate i zaključke terenskoga istraživanja studenata Hrvatskoga katoličkog sveučilišta. Cilj im je bio prikupiti i analizirati vjerovanja u pripovijedanja o nadnaravnim bićima među stanovništvom Žumberka i okolice Samobora te zaključiti postoje li promjene u sjećanju na mitske predaje u odnosu na ono zapisano u Langovoj monografiji. U dvije skupine ispitanika razlikuju se oni koji su bili voljni govoriti o predajama i vjerovanjima te oni koji su naglasak stavljali na racionalizaciju neobičnoga. Društvene, političke i gospodarske promjene tijekom razdoblja socijalizma utjecale su na promjene tradicijskih vjerovanja. Ti procesi oblikovali su drugačiji sustav načina razmišljanja i vrijednosti, što je dovelo do smanjenoga prenošenja priča o nadnaravnome. Žagi zaključuje kako se najviše promjena uočava u načinu života ruralnih zajednica, što drastično mijenja seoski identitet u smislu napuštanja tradicionalne socijalne kulture. Vjerovanja u nadnaravna bića mogu se pronaći i danas, ali se o njima isključivo priča kao o nečemu što je bilo prije ili se o tome zna, ali ne iz vlastita iskustva.

Ivana Fijala obradila je *Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića Langovog Samobora – stotinu godina kasnije* (161-180). Putem te-

renskih istraživanja tražila je moguće uzroke promjena tradicijskih vjerovanja te odgovor na pitanje postoje li ona još uvijek kao i koliko su različita od onih koje je zapisao Lang. Autorica navodi kako druge modernizacijske promjene uspješno prodiru u manje zajednice te mijenjaju njihov pogled na svakodnevno. Sukladno tome, mitsko je još uvijek prisutno, ali je distancirano. Utvrđuje i kako je prisutnost nadnaravnoga prije sveobuhvatnoga razvoja bila je uvjetovana većom dimenzijom straha (npr. povratak kući po mraku) i ulogom koju su mitska bića imala u kažnjavanju zbog nepridržavanja društvenih normi. Također ukazuje na priče o mitskom kao izgovoru za nerad ili nesreće koje ljudi nisu željeli prihvatiti kao vlastitu odgovornost. Priče o mitskome najveću svrhu imale su kao alat zabave. Razvoj tiska, radija, a napose televizije preuzeo je nadnaravnome i tu ulogu. Zaključuje da su vjerovanja koja je zapisao Lang još uvijek prisutna, ali ih valja promatrati u isprepletenosti s modernim poimanjem mitskih bića.

Mapiranje kazivanja: prema volji sugovornika za pričanje o nadnaravnome (181-196) rad je Maje Marin. Prikupljene intervju i video snimke – na osnovni prilagođenih pitanja iz Radićeve *Osnove za sabiranje građe o narodnom životu* u okolnim selima Samobora – kodirala je kako bi saznala stajalište sugovornika prema istraživaču. Cilj je bio saznati zašto akteri kazivanja odgovaraju na određen način, koliko vjeruju u izgovoreno te što doista govore. Marin je kodiranjem oblikovala pet skupina: prvu u kojoj se kazivanje nije ostvarilo zbog neznanja ili nedostatka vremena, drugu u kojoj se o nadnaravnome priča sa zadržkom, treću koja ima otvorenost za govor o nadnaravnome uz vjerovanje u vlastite iskaze, četvrtu koja o kazivanju zna, ali ne govori te petu u kojoj je ograničavanje kazivanja u službi simulacije moći ili zabave.

Jeronim Dorotić u članku *Kultura i umjetnost u Samoboru 2016. godine: pregled aktualnog stanja i trendova* (197-247) donosi uvid u ulogu kulture u razvoju grada i kontinui-

tet kulturnoga života Samobora. Kontinuitet pretpostavlja iz prikazane dimenzije kulture u monografiji Milana Langa kroz formalne i neformalne aktivnosti (zabave, svetkovine, gradska društva i tako dalje). Na osnovi razvoja kulturne politike i urbanizma prikazane su aktivnosti i akteri kulturnoga života s ciljem pregleda aktualnoga stanja i doprinosna planskome razvoju kulturnoga sektora grada. Dorotić zaključno daje preporuke o izradi dugoročne i planske razvojne strategije kulturnoga sektora putem veće dostupnosti adekvatnih gradskih prostora za kulturne aktivnosti, otvaranjem formalnoga kanala komunikacije, podrške organizacijama civilnoga sektora te nagrađivanjem zaslužnih pojedinaca na području kulture.

Zbornik putem radova prikazuje niz interdisciplinarnih pristupa za proučavanje manje urbane zajednice od početka 20. stoljeća do danas. Kako su radovi zbornika pokazali, monografija Milana Langa štivo je koje sadrži bogate sociološke, etnološke, antropološke i ekonomske podatke za povijesna istraživanja Samobora i okolice. Zbornik stoga nudi komparativnu analizu dobivenih podataka s Langovim zaključcima. Cilj istraživanja bio je dobiti pregled struktura dugoga trajanja, a uspješnost istraživanja potvrđuje se raznim dobivenim rezultatima, poput prepoznavanja kontinuiteta kulture, promjene demografskih prilika, modernizacije, promjene kulturnoga i socijalnoga identiteta te u transformacijama unutar obrazaca vjerovanja i tradicijske kulture.

Paula Vuković

Historijski zbornik, godina LXIX, broj 1 (2016), 1-273 stranica; Historijski zbornik, godina LXIX, broj 2 (2016), 275-624 stranica

Historijski zbornik časopis je Društva za hrvatsku povjesnicu, koji izlazi neprekidno od 1948. godine, a od 2008. godine časopis izlazi u dva broja godišnje. Tako je i za 2016. godinu časopis objavljen u dva broja. Prvi broj 69. sveska sadrži ukupno devet znanstvenih članaka, izvješće o dodjeli nagrada na području historiografije kao i ocjene i prikaze knjiga i novih studija s područja historiografije.

Tri članka odnose se na razdoblje "dugoga" 19. stoljeća. Josip Celić u prvome članku, *Pregled gospodarske strukture u gradu Zadru po službenim evidencijama od 1806. do 1814.* (1-32), prikazuje gospodarsku strukturu pregledom službenih dužnosti i zanimanja po granama u raznovrsnim službenim evidencijama iz fondova Državnoga arhiva u Zadru. Ovaj rad daje izvrstan uvid u dinamičan život tadašnjega glavnog grada pokrajine Dalmacije i svjedoči o turbulentnosti koju je francuska uprava donijela u Zadar i okolice.

Filip Tomić i Mario Strecha u članku *Zagreb raste. Prilog poznavanju populacijskog razvoja Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća u komparativnoj perspektivi* (33-70) bave se analizom porasta stanovništva grada Zagreba u razdoblju od 1867. do 1910. godine. Autori su rezultate za grad Zagreb usporedili s rastom stanovništva drugih gradova Habsburške Monarhije dajući nam uvid u odnos hrvatskih zemalja prema ostalim habsburškim zemljama, što se tiče prirasta stanovništva.

Treći članak s temom "dugoga" 19. stoljeća jest *The Ottoman Tradition as the Model of the Culture of Power in the Balkans in the 19th -20th c.* (71-90) – jedan od dva članka stranih autora objavljenih u ovome broju časopisa. Autor Mirosław Dymarski bavi se proučavanjem novoga modela vlasti koji se pojavljuje na teritoriju novih država, a koje su bile pod osmanskom upravom na Bal-